

Romantika iz automata

Ivan Gerersdorfer posjeduje zbirku muzičkih automata jedinstvenu u svijetu. Za njezin otkup zainteresirao se austrijski konzul, ali Ivan ne želi prodati svoje glazbene kutije ni za kakvo blago – poklonio ih je rodnom Zagrebu i tu će ostati zauvijek

ZBIRKE

SVE BILO JE MUZIKA: IVAN GERERSDORFER

Vjerojatno ste barem jedanput u djetinjstvu dobili na poklon svjetleću gondolu koja svira, ili kutiju s balerinom koja se okreće u ritmu nježne melodije, ili običnu drvenu škrinjicu koja je naoko nezanimljiva sve dok neobični zvuci ne ispune prostoriju. I bili ste više očarani tim nebeskim tonovima nego predmetom u kojem se kriju. A i očevo ili djedovo sat koji vas je jedva čujnim napjevom budio iz sna često je privlačio vašu pažnju. Djetinjstvo je prošlo, muzičke kutijice odavno izgubljene u pauzama na tavanu ili u tami podruma, sat koji svira zauvijek je utihnuo...

Nježnu melodiju zamijenila je zaglušujuća glazba s televizijskog ekrana, gramofonskih ploča, kazeta, a gradske ulice dočekuju vas bučnim zvukovima iz kafića, butika, frizerskih salona... Natječu se ti tonovi s bukom prometa, miješaju, da bi se u jednom trenutku stopili u neizdrživu zvučnu kulisu.

A nedaleko od sve te buke, u zagrebačkome Gornjem gradu, u Demetrovoj 7, u Palači Jelačić očekuje vas prava harmonija. Tu živi Ivan Gerersdorfer, vlasnik zbirke muzičkih automata, jedinstvenog muzeja u svijetu u kojem sva 22 izložka još besprijekorno rade iako neki potječu otprije 172 godine. I Ivan Gerersdorfer je prvi put čuo glazbeni automat još kao malen dječak, kod svoje sestre, i danas muzička kutija s likom sove stoji na počasnome mjestu.

Prvi vergl

– Zanimalo me je kako ta kutija svira, a nije gramofon pa mi je otac kupio prosjački vergl. Iz ljubavi prema muzičkim automatima izučio sam urarski zanat, jer akustičar tih naprava je nešto između urara i klavir-majstora. I sâm sam pravio malene muzičke automate i stavljao ih u satove, a svu uštedevinu trošio na kupovinu čudesno lijepih mehanizama. No, svi automati koje sam kupio bili su neispravni, pa sam ih popravljao, što mi je pričinjavalo velik užitak. Neopisivo sam sretan kada muzički automat nakon pedesetak godina šutnje zasvira u mojim rukama. Tog trenutka točno znam odakle potječe i koliko ima godina, jer repertoar je rodni list svakog automata. Od Povijesnog muzeja Hrvatske dobio sam nedavno na poklon veliki automat, nije ispravan, ne zna se točno odakle potječe, pretpostavljaju iz Hrvatskog zagorja, ali ja ću nakon četiri mjeseca, koliko mi je potrebno za popravak, otkriti njegovu porijeklo. Takve

trenutke nestrpljivo očekujem. Živim sam, nikada se nisam ženio i cijele dane provodim uz svoje automate. Oni trebaju gotovo svakodnevnu njegu – podmazujem ih uljima ili mastima, ovisno o vrsti automata, i to mjesečno stoji oko 100.000 dinara. Na žalost, u našim prodavaonicama nema tih »pomada« pa ih nabavljam iz inozemstva. Nemam mirovinu, ali budući da sam zbirku poklonio Zagrebu, USIZ za kulturu grada trebao bi mi mjesečno slati 500.000 dinara. Međutim, to ne stiže redovito, obično svakih šest mjeseci, pa se u međuvremenu moram zaduživati – priča Ivan Gerersdorfer.

Kako je riječ o svjetski jedinstvenoj zbirci (postoji navodno slična u Monaku), nedavno se austrijski konzul zainteresirao za Ivanovo blago. Tako se u kuloarima razvila priča da će još jedna donacija zagrebačkih dobrotvora krenuti preko granice. Ali Gerersdorfer kaže da ni za kakav novac ne bi uskratio zbirku svome gradu. Zbirka je otvorena i za posjetioce, utorkom i četvrtkom od 17 do 18 sati, a ulaz je besplatan. Gerersdorfer je napisao tekst za katalog koji su izdali Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture grada i USIZ za kulturu grada, a može se kupiti za samo 500 dinara. No, unatoč tako niskoj cijeni rijetko tko da ga uopće i prelista, kaže Ivan. Zanimljivost zbirke je i to što se osim izloženih muzičkih automata može vidjeti i radionica gdje zaljubljenik u mehaničku muziku popravlja stare valjke automata, dotjeruje dotrajala kućišta, zamjenjuje vijke ili obnavlja mehanizme starih satova.

Povijest koja svira

Ivan je zabrinut za sudbinu svoje zbirke, jer pitanje je tko će njegovati automate nakon njegove smrti. Nitko se dosad nije zainteresirao da nauči nešto o tom poslu. Uistinu bi bilo žalosno da jednoga dana sve te nježne, romantične melodije s patinom prošlosti zauvijek utihnu. To više što imaju tradiciju koja zadire duboko u povijest. Naime, muzički automati bili su poznati već u drevnim kulturama antike u obliku androida – realističnih ljudskih likova koji rade određene pokrete uz pomoć mehanizma (precisno robota!). Povijest srednjeg vijeka spominje automat cara Ikonomaha iz Bizanta s umjetnim drvećem na kojem pjevaju ptice. Najraniji automat, koji je nedvojbeno glazbeni, jest »Carillon« u Njemačkoj, nazvan glockenspiel. U 14. stoljeću

ima ih već i u Francuskoj, Nizozemskoj i Belgiji gdje ukomponirani kao akustični ukras u sakralne ili reprezentativne građevine nerijetko postaju simboli određenoga grada. Od renesanse pa do kasnog 18. stoljeća automati su rjeđe služili kao muzički uređaji, više kao ukras satova ili namještaja. U drugoj polovici 19. stoljeća akustičari oplemenjuju muzičke automate, ali unatoč tome mehanička glazba ostaje bez umjetničke vrijednosti. Tek kada Haydn, Mozart, Beethoven i Stravinski skladaju kompozicije za muzičke automate oni postaju vrlo popularni.

Zbirka Ivana Gerersdorfera upoznaje posjetioca s onim dijelom baštine što ga je tradicija automata ostvarila u razdoblju između sloma Napoleonova carstva i završetka Habsburške monarhije. I dok je muzička kutija dominirala u kućnom ambijentu, zvučnovi svijet ulice upotpunjavali su tonovi brojnih automatskih orgulja uličnih svirača – verglaša. Jedan takav vergl »asfaltnih« muzikaša nalazi se u zbirci, potječe iz Graza s kraja 19. stoljeća. Osobito su zanimljivi oslikani automati, na primjer, automatske orgulje u satu s lovačkim prizorom u alpskom pejzažu, ili muzička škrinja iz 1870. godine ukrašena figurama leptira, pčela i ptica. Poseban doživljaj su mehanička ptica s kolibrijem šarenog perja koji pjeva, švicarska muzička kutija s izmjenjivim valjcima čiji poklopac krasi cvijeće i glazbala, orkestrion s pejzažom na mjesecini i čak 18 kompozicija, herophon s medaljonima u boji na kojima su likovi značajnih kompozitora, ariston s cvjetnim motivima i vedrim obojenim slikarjama. Neki automati oponašaju zvuk zvona, drugi kastanjeta, neki bi željeli biti harfa ili svirala, a neki ptica. Potječu iz Hrvatske, Njemačke, Austrije, Švicarske, Italije, Amerike.

Unatoč tako nesvakidašnjem muzeju posjetilaca je sve manje. Vrijeme romantike je prošlo, kičene kutijice koje sviraju zamijenili su piskutavi kompjutori. U želji da svoju zbirku sačuva od zaborava Gerersdorfer je nedavno dovršio enciklopediju muzičkih automata, ali još je u rukopisu jer ne može naći izdavača. Kako kaže, to nije ni tehnika ni umjetnost, već i jedno i drugo, i nešto treće, i ne može se uklopiti ni u jednu postojeću knjigu kako su mu predlagali. Stoga čuva rukopis i njeguje svoje glazbene kutije koje će ostaviti Zagrebu vjerujući da je grad u srcu stari romantik.

Jasna Šipek